

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΑΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman τέως Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Erich
Frank.—Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.—
Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς
Ἀμερικῆς.— Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν
Ἀθηνῶν.— August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Breslau.—
Μιχ. Τσαμαδός.— Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ-
σαλονίκης.— Franz Bœhm ἐκτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.— Ἰωάν. Θεο-
δωρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης.— Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1938

ΤΟ ΘΕΙΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΥΠΟ

ΡΑΦΑΗΛ ΔΗΜΟΥ

Ὄταν ὁ ἀναγνώστης ἀρχίζει νὰ ἐξετάζη τὸ θέμα τοῦ θείου κατὰ τὸν Πλάτωνα, περιέρχεται ἀμέσως εἰς ἀμηχανίαν ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἀοριστίας ποὺ χαρακτηρίζει τὰς σχετικὰς συζητήσεις εἰς τοὺς διαλόγους. Ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτῶν εἶνε ἀτμόσφαιρα μύθου καὶ ἀλληγορίας, ὅταν καὶ αὐτὴ αὕτη ἢ μοριρὴ τῆς συζητήσεως δὲν εἶνε καὶ αὐτὴ μῦθος καὶ ἀλληγορία. Ὅχι μόνον εἶνε δύσκολον νὰ καταλάβωμεν καλὰ τὴν ἐννοεῖ ὁ Πλάτων μὲ τὴν λέξιν Θεός, ἀλλ' εἶνε ἐπίσης δύσκολον νὰ ἐξακριβώσωμεν ἐὰν τὴν ἐννοιαν τοῦ θείου τὴν λαμβάνη ὑπὸ σοβαρὰν ἔκτασιν—ἐὰν δηλονότι πράγματι πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν Θεοῦ. Τὸ ζήτημα εἶνε μήπως ὁ ὄρος Θεός δὲν εἶνε παρὰ μία ἀλληγορικὴ ἀπόδοσις τῆς ιδείας τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀναμφιβόλως ὁ Πλάτων εἶνε θρησκός· ἀναμφιβόλως ὁ Πλάτων πιστεύει εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου τῶν ιδεῶν. Θὰ πρέπει ἄρα γε νὰ εἴπωμεν ὅτι τὴν θρησκείαν τοῦ ἀποτελεῖ ἢ συναισθηματικὴ σύλληψις τοῦ κόσμου τῶν εἰδῶν, καὶ ὅτι ὁ ὄρος Θεός δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἢ συμβολικὴ ἀπόδοσις τῆς συναισθηματικῆς αὐτῆς ἀντιστοιχίας; Μὲ μίαν λέξιν: μήπως ἡ θεολογία τοῦ εἶνε ἀπλῶς ποίησις; ὅποτε δὲν θὰ ἦτο ἄρα γε δικαιολογημένος ἐκεῖνος ποὺ μελετᾷ τὸν Πλάτωνα νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἀντικειμενικῶς πραγματικὸν δὲν εἶνε τίποτε ὀλιγώτερον ἢ τίποτε περισσώτερον παρὰ αὐτὸς οὗτος ὁ κόσμος τῶν ιδεῶν;

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη παραχωρήσωμεν μίαν θέσιν εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὴν πλατωνικὴν ὄντολογίαν, πάλιν θὰ εὐρεθῶμεν σὲ μεγάλην δυσκολίαν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τί ἀκριβῶς θέλει νὰ ἐκφράσῃ μὲ τὸν ὄρον αὐτόν. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς γενικῆς θρησκείας τῶν ἐλλήνων: εἶνε ἄευστὴ καὶ ἀκαθόριστος.

Ὁμιλεῖ περὶ θεοῦ, περὶ θεῶν, περὶ δαιμόνων, περὶ ψυχῶν· μάλιστα αὐτὸν τοῦτον τὸν κόσμον, τόσον ἀπο τῆς ὑλικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς, τὸν χαρακτηρίζει ὡς Θεὸν (Τίμαιος 34 B, 40 D.). Ἡ λέξις Θεὸς χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα διὰ νὰ ἐκφράσῃ ἀδιαφόρως τόσον τὸ κινούμενον ὅσον καὶ ἐκεῖνον ποὺ κινεῖ. Ἀλλὰ καὶ τὰ διάφορα χωρία δὲν εὐρίσκονται εἰς συμφωνίαν μεταξὺ των. Ἐνῶ εἰς τοὺς Νόμους λέγεται ὅτι ὑπάρχει καὶ ἓνας κακὸς θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀγαθὸν θεὸν—ἓνας κακὸς θεὸς ὃ ὁποῖος εἶνε ἡ αἰτία τῆς κακίας εἰς τὸν κόσμον—εἰς τὸν Πολιτικόν, τοῦναντίον, μᾶς προειδοποιεῖ ῥητῶς μὴ τυχὸν τὸ κακὸν ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον τὸ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἐνέργειαν κανενὸς ἀνεξαρτήτου, κακοῦ θεοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κατὰ πόσον εἰς τοὺς θεολογικοὺς ὅρους θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποδοθοῦν εἰδικῶς καθωρισμέναι σημασίαι, εἶνε πάντως ἀληθὲς ὅτι ὅ,τι ὁ Πλάτων ἐννοεῖ λέγων Θεὸς εἶνε καὶ πολὺ δᾶφορον ἀπὸ ὅ,τι ἐννοοῦμεν ἡμεῖς μὲ τὸν ὅρον τοῦτον. Ἐχω ὑπὲρ μου τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν. Ὁ κίνδυνος εἶνε μήπως ὅσοι ἀπὸ ἡμᾶς ἐμεγάλωσαν μὲ αὐτὴν τὴν παράδοσιν, ἀνακαλύψωμεν ὅτι ὅλοι μας κάμωμεν χρῆσιν τοῦ ὅρου Θεὸς κατὰ τρόπον πολὺ συγκεχυμένον, ἐὰν θεωρήσωμεν ὅτι ἡ χρῆσις ποὺ κάμνει ὁ Πλάτων ταυτίζεται μὲ τὴν ἰδικήν μας. Ἴσως ἡ λέξις θεός, εἰς οἷαν δὴ ποτε ἀλληλουχίαν, νὰ εἶνε ἀόριστος· Ἴσως ὁ Θεὸς τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως νὰ μὴ εἶνε ἓνας, ἀλλὰ περισσότεροι διάφοροι θεοί. Ἐφ' ὅσον ὁμοῦς ὁ θεὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶνε ὑπερφυσικὸν ὄν, προσωπικόν, ἀγαθόν, ἓν, δυνατὸν πάντως νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι εἶνε ἓνα ὄν διάφορον ἀπὸ τὸν Θεὸν τοῦ Πλάτωνος. Ἡ θεολογία τοῦ Πλάτωνος εἶνε ἀναμειγμένη μὲ πολυθεϊσμόν: ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ θεῶν ὅσον καὶ περὶ θεοῦ, πλειστάκις δὲ εἰς τὰ συγγράμματά του ἀναφέρεται εἰς δαίμονας. Ἐπι πλεόν, οἱ θεοὶ του δὲν φαίνονται νὰ εἶνε τίποτε περισσότερον πορὰ αὐταὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως· ἐπὶ παραδείγματι κάθε ἀστὴρ ἔχει καὶ τὸν ἰδιαίτερόν του διευθύνοντα θεόν, τοῦ ὁποῖου ἔργον εἶνε νὰ κινῆ ἐκεῖνον. Οἱ θεοὶ του, κατὰ ταῦτα, φαίνονται νὰ εἶνε στοιχεῖα τῆς φύσεως, αἱ ἀρχαὶ τῆς κινήσεως ἐνιὸς τῶν πραγμάτων, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς θεοὺς εἰς ὅλας τὰς ἀνιμιστικὰς

καὶ πανθειστικὰς θρησκείας. Ἐφ' ὅσον δὲ οἱ θεοὶ εἶνε δυνάμεις τῆς φύσεως, δὲν εἶνε μόνον περισσότεροι κατ' ἀριθμὸν, ἀλλ' εἶνε καὶ ἠθικῶς ἀδιάφοροι· μερικοὶ ἔξ αὐτῶν εἶνε καλοὶ καὶ μερικοὶ εἶνε κακοί· ἢ οὐσία των εἶνε νὰ προκαλοῦν κίνησιν καὶ ὄχι νὰ εἶνε εἴτε καλοὶ εἴτε κακοί.

Τοιαῦτα εἶνε μερικὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα ποὺ ὀρθοῦνται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἔμπρὸς εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ μελετήσῃ τὸ πλατωνικὸν θ. ἱ. ν. Ἡ θέσις τὴν ὁποίαν λαμβάνει ὁ συγγραφεύς, εἴαν διατυπωθῇ δογματικῶς πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴν λεπτομερεστέραν αὐτῆς ἀνάλυσιν, εἶνε ἡ ἀκόλουθος. Ὁ Πλάτων πιστεύει εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ· δηλαδή ὁ Θεὸς ἀποιελεῖ μέρος ἢχι ἀπλῶς τῆς θρησκείας του, ἀλλὰ καὶ τῆς μεταφυσικῆς του. Ἡ μᾶλλον θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ εἰποῦμεν ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Πλάτωνος εἶνε συστατικὸν στοιχεῖον τῆς μεταφυσικῆς του. Εἴπομεν ὅτι ὁ Πλάτων εἶνε θεῖσκος, ἢ δὲ θρησκευτικὴ πεποίθησις εἶνε μία μορφή τῆς γνώσεως, δὲν εἶνε ποίησις. Τὸ ἀντικείμενον τῆς θρησκευτικῆς βιώσεως δὲν εἶνε ἀπλῶς κατὰ τὸ ὑποκειμενικόν· ἀποτελεῖ παράγοντα εἰς τὴν ὄντολογικὴν κατάστασιν. Ἐπὶ πλέον εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ φθάνει ἀκολουθῶν τὸν δρόμον τόσον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅσον καὶ τὸν τῆς θρησκείας· κατὰ τοῦτο ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶνε ἓνα στοιχεῖον εἰς τὴν μεταφυσικὴν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Πλάτων ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα νὰ ἐξηγήσῃ τὸν κόσμον τῶν φαινομένων· παρατηρεῖ ὅτι ἡ φύσις ἐργάζεται σύμφωνα πρὸς ἓνα ὑπόδειγμα· δέχεται λοιπὸν τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Διὰ μίαν πλήρη ὁμῶς ἐξήγησιν τῆς φύσεως ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν δὲν ἐξαρκεῖ, ἀν καὶ εἶνε ἀναγκαῖος. Εἶνε ἀπαραίτητον νὰ δεχθοῦμε τὴν ὑπαρξιν μιᾶς ἀρχῆς ἐνεργείας, ἢ ὁποία νὰ πραγματοποιῇ τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν φύσιν. Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ ἐνεργὸς αἰτία τῆς φύσεως, ἐνῶ τὰ ὑποδείγματα ἀποτελοῦν τὴν τυπικὴν αἰτίαν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶνε ἓνας ἐκ τῶν δημιουργικῶν παραγόντων παραλλήλως πρὸς τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ πρὸς τὸ Δεχόμενον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῆς θεολογίας τοῦ Πλάτωνος, θὰ εἰποῦμεν ὅτι ἀν καὶ οὗτος ἀρχίζει μὲ τὸν ἑλληνικὸν ἀνιμισμὸν καὶ πολυθεισμὸν καὶ νατουραλισμὸν, ἀπομακρύνεται μῶλα ταῦτα σημαντικὰ ἀπὸ αὐτούς. Ἡ εἰσφορὰ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν ἑλληνικὴν θρη-

σκεΐαν εΐνε ἡ κριτικὴ ποὺ ἀσκεῖ ἐπ' αὐτῆς. Ἡ σχέσις του πρὸς τὴν λαϊκὴν θρησκείαν τῶν ἐλλήνων θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν σχέσιν τῶν ἑβραίων προφητῶν ἔναντι τῆς λαϊκῆς ἑβραϊκῆς θρησκείας. Ἡ ἀναλογία ὅμως αὐτὴ δὲν εἶνε ἐπιτυχής, διότι ὁ Πλάτων, ἐνῶ ἐκτιμᾷ δεόντως τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας, προσπαθεῖ ὅμως νὰ λογικοποιήσῃ τὴν ἐκ τῆς θρησκείας γνῶσιν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν συστατικὸν στοιχεῖον μιᾶς φιλοσοφίας. Ὁ Πλάτων εὐρίσκει τοὺς πολλοὺς θεοὺς τῆς μυθολογίας καὶ θέλει νὰ ὀργανώσῃ αὐτοὺς ὑπὸ ἓνα ὑπέρτατον Θεόν, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τοὺς δευτερεύοντας θεοὺς καὶ δαίμονας. Παραλαμβάνει τοὺς μὴ-ἠθικοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀντικαθιστᾷ αὐτοὺς δι' ἑνὸς Θεοῦ τοῦ ὁποῖου ἡ φύσις εἶνε νὰ εἶνε ἀγαθός. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, ὑπάρχουν κακὰ πράγματα εἰς τὸν κόσμον, ἴσως καὶ κακοὶ θεοί· κανεὶς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶνε ἰσότιμος πρὸς τὸν ὑπέρτατον Θεόν· ὅλοι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὸν κόσμον τῆς δημιουργίας καὶ εἶνε ἡ αἰτία νὰ γεννᾶται τὸ πρόβλημα τοῦ πῶς ὑπάρχει τὸ φυσικὸν κακὸν εἰς ἓνα κόσμον δημιουργημένον ἀπὸ ἓνα τέλειον Θεόν. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι οἱ δημιουργημένοι θεοὶ εἶνε φυσικαὶ δυνάμεις, ὁ ὑπέρτατος Θεὸς δὲν εἶνε δύναμις τῆς φύσεως· αὐτὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς ὅλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ εἶνε ἐπέκεινα αὐτῶν.

Οὔτε εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ νὰ ἀναφέρεται κανεὶς μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς τὸν θεὸν τοῦ Πλάτωνος καὶ εἰς τὸν θεὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶνε ἰσοδύναμον μὲ τὸ νὰ δίδῃ εἰς τὸν ὄρον τοῦτον δύο διαφόρους σημασίας. Τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς ἡ χριστιανικὴ παράδοσις εἶνε ἐν μέρει δημιούργημα τοῦ πλατωνισμοῦ. Ὁ θεὸς τοῦ Πλάτωνος εἶνε προικισμένος μὲ ἠθικὴν τελειότητα. Εἶνε ἀλήθεια ὅτι ὁ Πλάτων δὲν τὸν ἀντιλαμβάνεται ῥητῶς ὡς πρόσωπον· μᾶλλον τοῦτο εἶνε θεὸς ὁ ὁποῖος μὲ ἀγάπην φροντίζει διὰ τὸν κόσμον, θεὸς ποὺ εἰς τὴν περίπτωσιν ἠθικῆς συγκρούσεως δὲν μένει ἀμερόληπτος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἴσως θὰ συντελέσει πολὺ εἰς τὴν δικαίαν ἐκτίμησιν τῆς συμβολῆς τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ θεοῦ εἶνε ἡ κατανόησις τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ σκέψεις του δὲν εἶνε ἔτοιμα συμπεράσματα, ἀλλὰ τάσεις — ποὺ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν λαϊκὴν ἑλληνικὴν σκέψιν πρὸς κᾶτι νέον. Ἡ ἀοριστία δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα ἀπουσίας τῆς σκέψεως· προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πλάτων

ἔφθασεν εἰς μίαν νέαν πεποίθησιν ἢ ὁποία, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀκόμη κατανοηθῆ καταλλήλως καὶ πλήρως, εἶνε ἀσαφής. Εἰς τὸ μυαλὸ τοῦ Πλάτωνος ἡ ἰδέα τοῦ θεοῦ δὲν εἶνε κᾶτι ποῦ ἔχει συντελεσθῆ, ἀλλὰ κᾶτι ποῦ γίνεται, καθ' ὃν χρόνον κινεῖται ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν πολυθεϊσμὸν πρὸς τὴν θεωρίαν ἑνὸς ἐπιεικοῦς καὶ πνευματικοῦ θεοῦ. Ὁ θεὸς εἶπε ἕνας τεχνίτης καὶ ἕνας δημιουργός· συγχρόνως ὅμως εἶπε καὶ ἕνας ποιμὴν καὶ ἕνας πατέρας.

Ἐφ' ὅσον ὁ Πλάτων προχωρεῖ ἀπὸ τοὺς πρώτους πρὸς τοὺς ὑστέρους διαλόγους παρατηροῦμεν ὅτι ἐπιτείνεται ὁλοὲν περισσότερο ἡ ἔμφρασις ποῦ θέτει ἐπὶ τῆς ἰδέας τοῦ θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως δὲν πρόκειται νὰ σημαίη ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ θεοῦ δὲν ἐμφανίζεται εἰς τοὺς πρώτους διαλόγους· τοῦναντίον αἱ ἀναφοραὶ εἰς τὸν θεὸν εἶνε πάμπολλαι. Μόλα ταῦτα τὸ μεταφυσικὸν βῆρος πίπτει κατὰ τὴν μεγίστην ἀναλογίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν. Εἰς τὸν Πολιτικὸν ὅμως, τὸν Φίληβον, τὸν Τίμαιον καὶ τοὺς Νόμους γίνεται χρῆσις τοῦ θεοῦ ὡς μεταφυσικοῦ παράγοντος, ὁ ὁποῖος σημαντικῶς συμβάλλει εἰς τὴν ὄλην κατάστασιν. Καὶ πάλιν ὅμως τὸ τοιοῦτον δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τοὺς ὑστέρους διαλόγους ἐγκαταλείπεται ἡ περὶ τῶν ἰδεῶν θεωρία. Εἶνε ἀλήθεια ὅτι ἡ θεωρία περὶ ἑνὸς χωριστοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν ὑποβάλλεται εἰς τὸν Παρμενίδην εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀλληλουχίαν ὑποβάλλεται εἰς κριτικὴν καὶ ἡ ἰδέα ἑνὸς χωριστοῦ Θεοῦ (135 D, E.). Ἐπὶ πλέον, ἡ οὐσία τῆς κριτικῆς εἰς τὸν Παρμενίδην εἶνε ὅτι παρίσταται ἀνάγκη νὰ μεταρρυθμισθῆ ἡ περὶ τῶν ἰδεῶν θεωρία καὶ ὄχι νὰ ἐγκαταλειφθῆ. Εἰς τὰ μεταγενέστερά του ὅμως ἔργα ὁ Πλάτων καθιστᾷ σαφέστερον παρὰ εἰς τοὺς προγενεστέρους αὐτοῦ διαλόγους τὸ ὅτι ὁ κόσμος τῶν εἰδῶν δὲν εἶνε παρὰ μία ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ κόσμου τῆς γειέσφως, καὶ ὅτι, μόνη της, δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ δώσῃ λόγον διὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν συγκεκριμένων πραγμάτων.

Ἡ ἀπόδειξις, περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ στηρίζεται ἐπάνω εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ὑπάρχων κόσμος ἠδύνατο καὶ νὰ μὴ εἶνε. Ἡ φυσικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἀπαιτεῖ μίαν ἐξήγησιν ποῦ νὰ δοθῆ μέσον ἄλλου τινὸς ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ της. α) Εἰς τὸν κόσμον παρατηρεῖται τάξις: ὁ ῥυθμὸς τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, αἱ περιστροφαὶ τῶν ἀστέρων, ὁ κύκλος τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τὰ παρόμοια, τὰ

ὅποια ὅλα δὲν εἶνε συνατὸν νὰ ἐξηγηθοῦν διὰ τῆς ἀπλῆς τύχης ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ ἀτομισταί: τὰ γεγονότα αὐτὰ προῦποθέτουν τὴν ἐνεργειαν μιᾶς διανοίας. Αὕτῃ εἶνε ἡ γνωστὴ ἐπιχειρηματολογία μὲ βάσιν τὸ ὑπόδειγμα, τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων φαντάζεται κατὰ τρόπον μᾶλλον ἀπλοϊκόν: Ὁ κόσμος μᾶς δεικνύει μίαν τελεολογικὴν διαδικασίαν, μίαν ἀκατάπαυστον τάσιν πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Βεβαίως ὑπάρχει καὶ ἕνας ἀντικειμενικὸς κόσμος τῶν ὑποδειγμάτων, καθὼς καὶ μία ἀντικειμενικὴ ἀρχὴ τοῦ ἀγαθοῦ: αὐτὰ ὅμως δὲν ἀρκοῦν μόνον τοὺς διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν πραγμάτωσίν τους εἰς τὴν φύσιν. Εἶνε ἀνάγκη νὰ παραδεχθοῦμε καὶ ἕνα νοῦν ὁ ὁποῖος κατανοεῖ τὴν σύστασιν τῆς ἀφηρημένης τάξεως καὶ ἐπιβάλλει αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων. Αὕτῃ εἶνε, ἐν πάσει περιπτώσει, ἡ θεωρία ὅπως διατυπώται εἰς τοὺς ὑστέρους διαλόγους, καὶ ἰδίως εἰς τὸν Τίμαιον. Εἰς τὴν Πολιτείαν μᾶς λέγει ὁ Πλάτων ὅτι τὸ ἀγαθὸν εἶνε ἡ αἰτία ὅλων τῶν πραγμάτων· μία τοιαύτη δήλωσις φαίνεται νὰ ὑπονοῖ ὅτι τὸ ἀγαθὸν δὲν εἶνε μόνον μίαν ἀρχὴν ἀξιολογήσεως ἀλλὰ ὅτι εἶνε καὶ μίαν δύναμιν, ὅτι εἶνε ὄχι μόνον μίαν ἐνεργὸς, ἀλλὰ καὶ μίαν τελικὴν αἰτία. Εἰς τὸν Τίμαιον, μᾶλλον ταῦτα, χωρίζεται ἡ ἐνεργὸς αἰτία ἀπὸ τὴν τελικὴν τοιαύτην, διακρίνεται ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀρίστου. Ἐκεῖ γίνεται δεκτὸν ὅτι ἀπαιτεῖται μίαν δημιουργικὴν δύναμιν ἢ ὅποια θὰ καταστήσει ἐνεργὸν τὸ ὑπόδειγμα, ἀκριβῶς ὅπως ἀπαιτεῖται ἕνας τεχνίτης διὰ νὰ παραγάγῃ ἕνα πραγματικὸν ἀντίτυπον ἐνὸς ὑποδείματος. Μεταξὺ δὲ τῶν παλαιότερων διαλόγων, ὁ Φαίδων, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ περὶ τῶν ἰδεῶν θεωρία καταλαμβάνει τόσον ἐξέχουσαν θέσιν, τονίζει τὴν ἀνάγκην ἐνὸς Νοῦ ὡς ἐπεξηγηματικῆς αἰτίας.

β) Τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα προέρχεται ἀπὸ τὸν χαρακτήρα τοῦ κόσμου ὅτι ἔχει τάξιν. Τὸ δεύτερον ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν τούτου ἢ ὅποια ἀπαιτεῖ μίαν ὑπερφυσικὴν αἰτίαν. Ὁ κόσμος εἶνε κάτι ποὺ γίνεται «εἶνε δὲ ἀδύνατον ὅ,τι δήποτε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γένεσιν χωρὶς μίαν αἰτίαν» (Τίμαιος 28 A). Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ γένεσις εἶνε μετάβασις ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι· ἡ μετάβασις αὕτῃ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε ἔργον αὐτοῦ τούτου τοῦ γεγονότος διότι τοῦτο δὲν εἶνε ἐδῶ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ἑαυτὸ. Συνεπῶς ἡ γένεσις ὀφείλεται εἰς μίαν αἰτίαν ἢ ὅποια δὲν εἶνε καὶ αὐτὴ γένεσις. Ἡ

ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως μιᾶς αἰτίας δὲν ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὰς καθ' ἑκάστον περιπτώσεις τῆς γενέσεως, ἀλλὰ εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον ὅταν τὸν θεωρήσωμεν ὡς μίαν συνεχῆ γένεσιν. Ἡ φύσις εἶνε μετάβασις ἐκ τοῦ μὴ-εἶναι εἰς τὸ εἶναι καὶ ἔχει ἀνάγκην μιᾶς αἰτίας. Τὸ ἐπιχείρημα ἔχει ἐφαρμογὴν ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν σωμάτων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν. Ἡ ψυχὴ, καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, εἶνε μέλη τῆς χρονικῆς τάξεως ἄλλο τόσον ὅσον καὶ τὰ σώματα, καὶ ὑποδεικνύουν τὴν ἀνάγκην μιᾶς αἰτίας ποῦ νὰ εὑρίσκεται πέραν αὐτῶν.

Συνοψίζονται νὰ ἀνωτέρω λέγομεν ὅτι ἡ φύσις ἔχει δημιουργηθῆ καὶ ὁ Θεὸς εἶνε ἡ ἐνεργὸς αἰτία τῆς δημιουργίας. Αὐτὸς εἶνε ἡ αἰτία ὄχι μόνον τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τῆς τάξεώς του· αὐτὸς εἶνε κατασκευαστὴς καὶ σχεδιαστής : εἶνε δημιουργικὴ διάνοια (διανοίας φουούσης, Σοφιστής 265 C). Περὶ αὐτοῦ μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν εἴτε ὅτι εἶνε μία διάνοια ποῦ εἶνε δημιουργικὴ εἴτε ὅτι εἶνε δημιουργὸς προικισμένος μὲ διάνοιαν : μὲ μίαν λέξιν συνδυάζει τὴν λειτουργίαν τῆς δυνάμεως μὲ τὴν τῆς λογικότητος· εἶνε σκόπιμος αἰτία. Ἀφοῦ δὲ εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου ποῦ ὑπάρχει ἐν τῷ χρόνῳ θὰ εἶνε οὗτος ἐκτὸς χρόνου καὶ ἀγέννητος.

γ) Ὁ Πλάτων λέγει ὅτι εἶνε ἤδη ἀρκετὰ σοβαρὸν ἔργον τὸ νὰ εὔρη κανεῖς τὸν Θεόν· καὶ ἅπαξ τὸν ἔχει εὔρει εἶνε ἀδύνατον νὰ τὸν ἐξηγήσῃ εἰς τὸν καθένα (Τίμαιος 28 C). Ἐχομεν λοιπὸν τὴν εὔρεσιν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἐξήγησιν ἀφ' ἑτέρου· τὸ πρῶτον εἶνε πεποίθησις, τὸ δεύτερον εἶνε ἐννοιολογικὴ ἐπεξεργασία καὶ ὀρθολογικὰ ἐπιχειρήματα. Αἱ ἀποδείξεις τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν εἶνε ὀρθολογικὰ ἐπιχειρήματα : ἀποτελοῦν ἐκδηλώσεις μιᾶς γνώσεως τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἤδη. Αὐτὴ εἶνε ἡ γνῶσις ἡ ὁποία μὲ βάσιν τὰς πρώτας ἀρχὰς κατέρχεται εἰς τὰς λεπτομερείας. Εἶνε ἀλήθεια ὅτι ὁ συλλογισμὸς εἶνε δυνατὸν ἐπίσης νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἀνόδου πρὸς πρώτας ἀρχὰς : τὸ ἐπιχείρημα, καμμιά φορά, δὲν εἶνε παρὰ ἡ ἐπαλήθευσις μιᾶς ὑποθέσεως ὡς ἐκ τῆς συμφωνίας αὐτῆς πρὸς τὰ δεδομένα τῆς πείρας. Ἐνας τέτοιος ὁμῶς συλλογισμὸς μᾶς παρέχει συμπεράσματα τὰ ὁποία εἶνε ἀπλῶς πιθανά, ἐνῶ ὁ Πλάτων εἶνε βέβαιος περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Καταλήγομεν, κατὰ συνέπειαν, εἰς τὸ πόρισμα ὅτι εἰς τὰς ἀποδείξεις του περὶ τοῦ Θεοῦ ὁ Πλάτων μᾶς παρουσιάζει μίαν γνῶσιν

πὸν ἔχει ἀποκτηθῆ ἀνεξαρτήτως τῶν ἀποδείξεών του. Εἰς ἐπανελημμένας περιπτώσεις εἰς τοὺς διαλόγους του ἀναφέρεται εἰς θείαν ἐπέμβασιν. Ἡ ἀπόδειξις περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ βασίζεται ἐπὶ προσωπικῆς θρησκευτικῆς βιώσεως· αὕτη ἀποτελεῖ τὴν τελειωτικὴν ἀπόδειξιν. Ἐπειδὴ ὁμως εἶνε προσωπική, ἔχει ἀτομικόν, ἰδιαίτερον χαρακτῆρα. Ὁ Πλάτων ὑποδεικνύει τοῦτο ἀλλὰ δὲν τὸ συζητεῖ. Οἱ διάλογοί του ἔχουν χαρακτῆρα δημοσίων «ἐκδηλώσεων» καὶ εἰς αὐτὰς ἡ ἔμφρασις πίπτει ἐπάνω εἰς τὰς ὀρθολογικὰς ἀποδείξεις.

Τὰς ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ θεοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναλύσωμεν εἰς δύο μέρη: εἰς τὴν θείαν φύσιν καὶ εἰς τὴν θείαν ἐνέργειαν. Ἡ δευτέρα ἔπεται ἐκ τῆς πρώτης· διὰ παιδαγωγικοὺς ὁμως λόγους θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν δευτέραν· ἀφοῦ δὲ συζητήσωμεν τὴν θείαν ἐνέργειαν ὅταν δημιουργεῖ καὶ διευθύνει τὸν κόσμον, θὰ ἐκθέσωμεν τὴν θείαν φύσιν ὅπως ἀποκαλύπτεται αὕτη εἰς τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην. Ποῖος εἶνε ὁ λόγος τῆς δημιουργίας; Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἦτο κάρφος εἰς τὸν ὀφθαλμὸν πολλῶν θρησκευτικῶν φιλοσοφιῶν. Αἱ φιλοσοφίαι αὗται ἀρχίζουν μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε πλήρης καὶ συνεπῶς τέλειος· ἐὰν ὁμως ὁ Θεὸς τὰ ἔχη ὅλα, διατὶ τότε κατ' ἀρχὴν νὰ δημιουργήσῃ ἕνα κόσμον; Ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἔχομεν τὴν δήλωσιν ὅτι τὸ πᾶν ἔχει πλήρως πραγματοποιηθῆ, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος λέγομεν ὅτι ὁ κόσμος προστίθεται, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑποδηλοῖ κάτι πὸν παρέμεινεν ἀπραγματοποίητον. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶνε πλήρης (τέλειος) δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ κόσμου· ἀφοῦ ὁμως πράγματι κατασκευάζει ἕνα κόσμον, θὰ εἰπῆ ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἑνὸς τοιούτου, καὶ συνεπῶς δὲν εἶνε πλήρης. Τὸ πρόβλημα, κατὰ ταῦτα, συνίσταται εἰς τὸ νὰ συνδυάσωμεν ἐντὸς τοῦ Θεοῦ τὴν πληρότητα πρὸς τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν. Ὁ Σπινόζα εἶχε νὰ λύσῃ τὸ ἴδιον πρόβλημα, διότι ἐγεννᾶτο τοῦτο ἀπὸ τὰς ἰδίας αὐτοῦ προϋποθέσεις: καὶ εἰς τὸ τέλος τὸ ἔλυσε μὲ τὸ νὰ ἀρνηθῆ ἢ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μὲ τὸ νὰ μειώσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν πραγματικότητα τῶν τρόπων. Ἡ ἱστορία τῆς σκέψεως ἀπέδειξεν ὅτι εἶνε εὐκολώτερον νὰ προχωρήσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς τρόπους πρὸς τὴν οὐσίαν παρὰ νὰ ἀνατρέξῃ ἀπὸ τὴν οὐσίαν εἰς τοὺς τρόπους.

Δι' ἑνὸς θαρραλέου συλλογισμοῦ ὁ Πλάτων συνάγει τὴν δημιουργίαν

κότητα ἀπὸ τὴν πληρότητα, ἢ ὁποῖα ἐφαίνετο μᾶλλον ὅτι θὰ τὴν ἀπέκλειε. Ὁ Θεὸς εἶνε δημιουργικὸς ἐπειδὴ εἶνε πλήρης ὄν, καὶ οὔτε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶνε δημιουργικὸς ἐὰν δὲν ἦτο πλήρης (τέλειος). Συνήθως, ἡ ἐνέργεια ἔχει ὡς αἰτίαν τὴν στέρησιν, ἀποτελεῖ δὲ μίαν προᾶξιν πληρώσεως μιᾶς ἀνάγκης. Κατασκευάζω ἓνα ἐργαλεῖον διότι τὸ μεταχειρίζομαι διὰ νὰ προμηθευθῶ ἐκεῖνο ποῦ μοῦ λείπει. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἓνας ἄλλος τύπος δημιουργικῆς ἐνεργείας, ποῦ εἶνε προῖόν τῆς ἀφθονίας καὶ ὄχι τῆς ἐλλείψεως. Ὁ Θεὸς καθὸ τέλειος δὲν φθονεῖ τίποτε καὶ ἐπιθυμεῖ ὅλα τὰ πράγματα νὰ εἶνε κατὰ τὸ δυνατόν ὅμοια μὲ αὐτόν. Αὐτὸ εἶνε ἡ ἀγάπη, ἢ ὁποῖα ὑπερεκχειλίζει εἰς δημιουργικὴν ἐνέργειαν· ἡ ἀγάπη αὕτη προέρχεται ἀπὸ δύναμιν καὶ ὄχι ἀπὸ ἀδυναμίαν. Ὁ κατώτερος ἔρως εἶνε μία ὄρεξις: εἶνε μῖγμα ἀπὸ εἶναι καὶ μὴ-εἶναι· καὶ κατὰ τελευταῖον λόγον εἶνε ἐγωϊστικὸς. Ἀγαπῶ τὸ ἐργαλεῖον ἕνεκα τῆς ὠφελείας ποῦ θὰ πορισθῶ ἀπὸ αὐτό. Εἰς τὸν Τίμαιον, ὁ Πλάτων ἐξετάζει τὸν θεῖον ἔρωτα (περὶ τοῦ ὁποίου δὲν γίνεται λόγος εἰς τὸ Συμπόσιον) ποῦ δὲν περιέχει καθόλου μὴ-εἶναι. Ἐνας τοιοῦτος ἔρως μεταδίδει μόνος ἑαυτὸν καὶ σέβεται τὰ ἀντικείμενα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται. Μόνον ἓνα ὄν ποῦ εἶνε πλήρης, εἶνε δυνατόν νὰ ἀγαπᾷ ἀληθινά, χωρὶς καμμίαν ἀναφορὰν πρὸς ἑαυτό, διότι ἀφοῦ εἶνε πλήρης, δὲν ζητεῖ τίποτε ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον ποῦ ἀγαπᾷ· μόνον ἓνα τέλειον ὄν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπερβῇ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς γνησίαν καὶ ἀληθινὴν σχέσιν πρὸς ἄλλα πράγματα.

Ἡ ἐξήγησις ὅτι ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν πληρότητα του ἔχει ὡς παράλληλον τὴν θεωρίαν τοῦ ἀγαθοῦ ὡς πληρότητος, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ ἀγαθὸν θεωρεῖται ὡς τὸ τελειότατον ὄλων, ποῦ περιέχει ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἀτελείας. Ὁ Θεὸς εἶνε θεὸς «τούτου—τοῦ—κόσμου»· ὁ κόσμος τῆς δόξης δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φύσιν του, ἀφοῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν τελειότητά του. Εἶνε ἀπαραίτητος ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐδῶ ὁ Πλάτων δὲν ἐγκαταλείπει τὴν θεωρίαν τοῦ Φαίδωνος καὶ τῶν προγενεστέρων διαλόγων· δίδει ὅμως εἰς τὴν θεωρίαν αὕτην μίαν νέαν ἐρμηνείαν. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν εἶνε πράγματι πραγματικά, εἶχεν ὁ Πλάτων

εἰς τοὺς προγενεστέρους του διαλόγους τὴν τάσιν νὰ συνάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ κόσμου τῆς δόξης. Εἰς τὸν Τίμαιον, ἀπὸ τὰ αὐτὰ δεδομένα συνάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ δύο κόσμοι εὐρίσκονται ἐν ἁρμονίᾳ. Ὁ κόσμος τῆς δόξης εἶνε ἀποκάλυψις τῆς θείας τελειότητος, δὲν ἐναντιοῦται πρὸς τὸ πρᾶγματι πραγματικόν. Ἡ τελειότης τοῦ Θεοῦ δὲν ὑφίσταται μείωσιν ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οὕτως μεταδίδει ἑαυτὸν εἰς τὸν κόσμον, διότι «ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ κατάστασιν» (ἐν τῷ ἑαυτοῦ κατὰ τρόπον ἦθει, Τίμαιος 42 E). «Ὅταν δὲ ὁ Πατὴρ πρὸς ἐγέννησεν αὐτὸν (τὸν κόσμον), τὸν εἶδε νὰ κινεῖται καὶ νὰ ζῆ, ἠὺφράνθη» (37 C). Ὁ Θεὸς βλέπει εἰς τὸν κόσμον μίαν εἰκόνα τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ τελειότητος. Καὶ ἀντιστοίχως ὁ ἔρως εἶνε ῥεῦμα πρὸς τὸ ὅτι οἰανδήποτε ἐκ τῶν δύο κατευθύνσεων: α) ἀπὸ τὸ δημιουργητὴ πρὸς τὸν δημιουργόν, ἀπὸ τὸ θνητὸν πρὸς τὸ ἀθάνατον· β) ἀπὸ τὸν δημιουργὸν πρὸς τὸ δημιουργητὴ, ἀπὸ τὸ τέλειον πρὸς τὸ ἀτελές.

Συνήθως, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ δημιουργίας ἐννοοῦμεν ὀλοκληρωτικὴν δημιουργίαν: δηλαδὴ τὸ νὰ κατασκευασθῆ καὶ τι ἐνῶ προηγουμένως δὲν ὑπῆρχεν ἀπολύτως τίποτε. Ἀλλά, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ δημιουργικότης τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶνε ἰκανότης νὰ δημιουργῆ ἐκ τοῦ μηδενός· ὁμοιάζει μᾶλλον τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἐνὸς τεχνίτου ἢ ἐνὸς γλύπτου, οἱ ὅποιοι διαμορφώνουν ἕκαστος τὸ ὑλικόν του. Ὁ Θεὸς ἐργάζεται ἐπάνω σὲ καὶ τὸ ὅποιον δὲν ἐδημιούργησε, δηλαδὴ ἐπάνω εἰς τὸ ἐκτὸς χρόνου ὑπάρχον δεχόμενον· ἡ δημιουργία εἶνε μετασχηματισμός. Ὁ δὲ μετασχηματισμὸς αὐτὸς συνίσταται εἰς τὸ νὰ εἰσαχθῆ τάξις εἰς τὸ χάος, ῥυθμὸς εἰς τὴν ῥοήν· ἔγκειται εἰς τὸ νὰ καθοδηγηθοῦν αἱ δυνάμεις καὶ αἱ κινήσεις τοῦ δεχομένου κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ ἐργασθοῦν διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ τὸ βέλτιστον. Ὁ Θεὸς ἐγκαθιστᾷ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν ὡς κυβερνήτης ἐπὶ τῆς φύσεως.

Ὁλόκληρος ὁ κόσμος, κατὰ ταῦτα, εἶνε προῖον δύο αἰτίων: τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀναγκαιότητος· μία πλήρης δὲ περιγραφή τῆς δημιουργίας εἶνε ἀνάγκη νὰ περιλαμβάνῃ καὶ ἀναφορὰν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς «πλανωμένης» αἰτίας (48 A). Ἡ τελευταία αὕτη εἶνε παθητικὴ

αἰτία, ἐνῶ ἡ πρώτη εἶνε ἐνεργὸς αἰτία. Ὁ Θεὸς εἶνε ὑπεύθυνος διὰ τὸν κόσμον μόνον μέχρις ἐνὸς ὁρισμένου σημείου: περιορίζεται ἀπὸ τὰς δυνατότητας τοῦ δεχομένου, καὶ ὁ κόσμος εἶνε καλὸς ὅσον εἶνε τοῦτο δυνατὸν ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτάς. Ὁ Θεός, κατὰ ταῦτα, δὲν εἶνε παντοδύναμος. Μόνον τοῦ ἀγαθοῦ, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον, εἶνε αἰτία ὁ Θεός, ὄχι ὁμοίως καὶ τοῦ κακοῦ· καὶ εἰς τὸν κόσμον ἔχομεν πολὺ περισσότερον κακὸν ἀπὸ καλόν. Τὸ κακὸν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παθητικῆς αἰτίας. Ὁ Θεός, λοιπόν, περιορίζεται, μάλιστα ὑφίσταται στέρησιν, ἀπὸ τὴν ἀντίστασιν τοῦ δεχομένου. Διαβάζομεν ὅτι οἱ θεοὶ διεξόγου μίαν «μάχην ἀθάνατον» ἐναντίον τοῦ κακοῦ (Νόμοι 906 Α). Τὸ κακόν, ὡς βλέπομεν, ἀποτελεῖ ἓνα γεγονός διὰ τὸν Θεόν, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εὕρισκει· εἶνε μία δύναμις διότι ἀνθίσταται εἰς αὐτόν, καὶ εἶνε καὶ αἰώνιον ἀφοῦ ὁ πόλεμος εἶνε «ἀθάνατος». Ὁ Θεὸς ἀντιμετωπίζει τὴν διαρκῆ ἀντίστασιν ἐνὸς ἀνεξαρτήτου παράγοντος· καὶ κατὰ τὴν δημιουργίαν θὰ κυττάζει νὰ κάμῃ τὸ καλύτερον, ποὺ τοῦ εἶνε δυνατόν.

Οὔτε δημιουργεῖ ὁ Θεὸς τὸ ὑπόδειγμα, ἐπὶ τῇ βίσει τοῦ ὁποῖου μετασχηματίζει τὸ ὑλικόν. Τὸ ὑπόδειγμα εἶνε ἐκτὸς χρόνου. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Πλάτων περιγράφει τὴν δημιουργίαν ὡς πρᾶξιν ἀναμίξεως· ἔχομεν λοιπόν τὸ ὑπόδειγμα καὶ ἔχομεν καὶ τὸ δεχόμενον· ἔχομεν τὸ Πέρας καὶ ἔχομεν καὶ τὸ Ἄπειρον. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ συνίσταται εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῶν δύο: τὸ μόνον δὲ νέον γεγονός εἰς τὴν δημιουργίαν ἔγκειται εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ὑποδείγματος ἐντὸς τοῦ δεχομένου. Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ ἐνεργὸς αἰτία τῆς δημιουργίας, καὶ μόνον τοῦτο· δὲν εἶνε οὔτε ἡ ὑλικὴ αὐτῆς αἰτία οὔτε καὶ ἡ τυπικὴ αὐτῆς αἰτία. Ὁ Θεὸς τοῦ Πλάτωνος εἶνε πεπερασμένος ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι δὲν ἀποτελεῖ τὴν ὁλότητα τῶν πραγμάτων. Ὁ Θεὸς εἶνε ἓνα ὄν, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μὴ-εἶναι. Ὑπάρχουν καὶ παράγοντες «ἄλλοι» (διάφοροι) ἀπὸ τὸν Θεόν· δηλαδή, τὸ δεχόμενον καὶ τὸ ἰδεῶδες ὑπόδειγμα· καὶ τὰ δύο εἶνε ἀδημιούργητα καὶ ὑπάρχουν ἐκτὸς χρόνου. Καὶ ἀντιστοίχως ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἶνε περιορισμένη· εἶνε ἀπλῶς μία αἰτία εἰς μίαν ὁμάδα ἀπὸ αἰτίας.

Τὸ συμπέρασμα τῶν ἀνωτέρω μᾶς εἶνε δυνατόν νὰ τὸ συνοψίσωμεν ἀρνητικῶς ὡς ἑξῆς: α) ὁ Θεὸς δὲν εἶνε ἀπόλυτος δημιουργός.

β) ὁ Θεὸς δὲν εἶνε χωρὶς πέρας. Εἶπομεν ὅτι ἡ δημιουργία συνίσταται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐνώσεως καὶ παραγωγῆς πού προ-ὑπάρχουν ἤδη, ὁποῖοι εἶνε τὸ Πέρας καὶ τὸ Ἄπειρον. Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀναλύσωμεν ἀκόμη περὶ τὴν ἐννοίαν τῆς δημιουργίας. Ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν χρόνον διὰ τῆς αὐτῆς πράξεως, διὰ τῆς ὁποίας δημιουργεῖ τὸν κόσμον· καὶ πράγματι ὁ χρόνος δὲν εἶνε παρὰ ἡ ἀποψὶς τῆς κινήσεως, πού μετροῦται, καὶ ἐπομένως προῖόν ἀφαιρέσεως ἀπὸ τὸν κόσμον. Δὲν ὑπάρχει χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας. Πῶς λοιπὸν εἶνε δυνατὸν νὰ ὁμιλῶμεν διὰ τὴν δημιουργίαν ὅτι ἔγινε εἰς κάποιον χρόνον; Ἀφοῦ δὲ ὁ χρόνος καὶ ὁ κόσμος δὲν εἶνε παρὰ ἀπόψεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, ὁ κόσμος θὰ εἶνε αἰώνιος. Καὶ ἄρα, καθὼς φαίνεται, ὁ κόσμος δὲν θὰ ἐδημιουργήθη ποτέ.

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ δύσκολον τοῦτο πρόβλημα εἶνε ἀνάγκη μόνοι μας νὰ τὴν ἀναζητήσωμεν ἀφοῦ τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν τὸ ἐξετάζει καθόλου ὁ Πλάτων. Θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι πρὶν νὰ δημιουργηθῇ ὁ χρόνος καὶ ὁ κόσμος, ὑπῆρχε μόνον ἡ ἀδιαφοροποίητος ῥοή, ἡ ὁποία εἶνε ὁ ἐντὸς τοῦ δεχομένου ἐν λανθανούσῃ καταστάσει ὑπάρχων χρόνος. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν μᾶς δίδει τὴν δυνατὴν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ δημιουργίας εἰς κάποιον χρόνον, ἀκριβῶς διότι ἀφοῦ εἶνε ἀδιαφοροποίητος, ἕνας τοιοῦτος χρόνος δὲν ἔχει πρὸ καὶ μετὰ· δὲν εἶνε χρόνος ὑπὸ τὴν ἐννοίαν μιᾶς κανονικῆς σειρᾶς. Ὁ πραγματικὸς χρόνος πραγματοποιεῖται ὅταν εἰς τὴν ῥοὴν ἐμφυτεύσωμεν τὸ μέτρον. Δὲν μᾶς εἶνε λοιπὸν δυνατὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ κόσμος ἔχει μιὰν ἀπαρχὴν ἐν τῷ χρόνῳ· δὲν ὑπῆρχε κανὲν χρονικὸν σημεῖον πρὸ τῆς δημιουργίας. Παρὰ ταῦτα ὅμως, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν ὑπάρχει δημιουργία ὑπὸ καμμίαν ἐννοίαν, καὶ ὅτι ὁ κόσμος εἶνε ὁμοτίμος πρὸς τὸν Θεόν (ἂν καὶ μία τοιαύτη ἐρμηνεία δὲν θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς ὅσα λέγει ὁ Πλάτων). Ὁ κόσμος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν θεόν· αὐτὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι ὁ κόσμος εὐρίσκεται εἰς ἄχρονον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὸν θεόν. Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ αἰτία, ὁ δὲ κόσμος εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα· τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ κόσμος ἀποτελεῖ μιὰν αἰώνιον ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ ἀπαραίτητος ἀρχὴ διὰ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ σχέσις τοῦ ἰδεώδους ὑποδείγματος πρὸς τὸ δεχόμενον.

Πλὴν τῆς θείας δημιουργίας ἔχομεν καὶ τὴν θεϊαν πρόνοιαν. Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ συνεχῆς αἰτία τῆς δημιουργίας. Κατ' οὐσίαν τὰ δύο ἀποτελοῦν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶν ἔχομεν δίκαιον λέγοντες ὅτι ὁ κόσμος ἀποτελεῖ μίαν αἰωνίαν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόσμος κατὰ ταῦτα, διαρκεῖ διότι ὁ Θεὸς θέλει τοῦτο (Τίμαιος 41 Α). Ὁ Θεὸς μεριμνᾷ διὰ τὸ ἐλάχιστον ἕξ ἴσου ὅπως καὶ διὰ τὸ μέγιστον τῶν δημιουργημάτων του· ἐπιδαψηλεύει τὴν προσοχὴν του καὶ εἰς τὰς ἐλάχιστας λεπτομερείας τοῦ κόσμου. Ὁ Πλάτων παρομοιάζει τοὺς θεοὺς πρὸς ἀρχηγούς, στρατευμάτων, πρὸς ἰατρούς, ἢ πρὸς γεωργοὺς (Νόμοι 906 Α). Ὁ Θεὸς εἶνε ποιμὴν καὶ πατήρ.

Ἡ πρόνοια εἶνε μία ἐκδήλωσις τῆς μεταφυσικῆς ὁρχῆς τῆς «ἐπιμελείας» (πρόνοια, ἐπιμέλεια) μέσα εἰς τὴν θεϊαν φύσιν. Ὁ φιλόσοφος εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπηρετῇ ὡς βασιλεύς· καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς ἀνωτέρους εἰς τὴν κλίμακα τῶν ὄντων ἀνήκει ἡ ἐπιμέλεια τῶν κατωτέρων. Εἰς τὰ χωρία ὅπου συζητεῖ περὶ τῶν ἀρετῶν ὁ Πλάτων βεβαιώνει ὅτι ἡ σωφροσύνη εἶνε καθῆκον τόσον διὰ τὸν κατώτερον ὅσον καὶ διὰ τὸν ἀνώτερον, τόσον διὰ τὸν κυβερνήτην ὅσον καὶ διὰ τὸν κυβερνώμενον. Ἡ σωφροσύνη εἶνε κατὰ ταῦτα ἡ ἀρχὴ ἡ ὁποία ὀλοκληρώνει εἰς ἓν ὅλον ὅλας τὰς τάξεις μιᾶς κοινωνίας (Πολιτεία 431 Ε, 432 Α). Προβάλλει ὁμως τὸ ζήτημα εἶν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ θεωρήσωμεν τὴν σωφροσύνην ὡς ἀρετὴν ὅμι μόνον διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς θεοὺς. Ὁ Πλάτων λέγει ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ θείου βασιλέως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βασιλέως εἶνε μεγαλειτέρα ἀπὸ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τῶν ὑπηκόων του (Πολιτικὸς 275 Β)· προσθέτει ὁμως, εἰς ἄλλην σειρὰν σκέψεων, ὅτι ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ μικρὸν ὡς παράδειγμα διὰ νὰ διαφωτισθῶμεν, μὲ τὴν βοήθειάν του, σχετικῶς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ μεγάλου (Πολιτικὸς 286 Α Β). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ εἶν ἐθεωρούσαμεν ὅτι ἡ σωφροσύνη εἶνε ἀρετὴ διὰ τοὺς θεοὺς καὶ εἶν ὁμιλούσαμεν περὶ μιᾶς θείας ἐπιμελείας (προνοίας) διὰ τὴν δημιουργίαν.

Εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴμεθα ἐκτάκτως προσεκτικοὶ διὰ νὰ μὴ μᾶς παραπλανήσουν αἱ συνδέσεις τῶν λέξεων ποὺ ἔχομεν συνηθῆσει. Εἰς τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν ἡ θεία πρόνοια εἶνε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ φρον-

τις ἐνὸς προσώπου δι' ἓνα πρόσωπον. Ἐνῶ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἴμεθα κτήματα τῶν θεῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν αὐτοὶ εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ μᾶς φροντίζουν ἐπιμελῶς, ἀκριβῶς ὅπως ἓνας ἄνθρωπος διαχειρίζεται καλὰ τὴν ἰδιοκτησίαν του διότι δὲν θέλει νὰ τὴν χάσῃ. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο σφάλμα εἰάν ἠθέλαμεν νὰ καταβιβάσωμεν τὴν θεϊαν πρόνοιαν εἰς ἓνα ἐπίπεδον ἐγωϊστικοῦ ἐνδιαφέροντος χάριν τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ εἶνε ἀγάπη πλὴν ὑπερεκχειλίζει καὶ χωρὶς κανένα φθόνον· εἶνε ἀνιδιοτελής. Ἡ θεωρία τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς θείας ἐπιμελείας δὲν ἔχει ἀποκρυσταλλωθῆ· αἰωρεῖται διαρκῶς μεταξὺ τῆς ιδέας μιᾶς σφύρονος ἀγάπης καὶ τῆς ιδέας μιᾶς ἀγάπης ἀνιδιοτελοῦς· ἐν τῷ συνόλω του ὅμως τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος κινεῖται μᾶλλον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς δευτέρας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει μᾶς εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ὁ θεὸς τοῦ Πλάτωνος εἶνε διάφορος ἀπὸ τὸν θεὸν τοῦ Ἀριστοτέλους. Πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ διάκειται ἀδιαφόρως πρὸς τὸν κόσμον ὁ θεὸς τοῦ Πλάτωνος παρατηρεῖ τὸν κόσμον· λαμβάνει γνῶσιν αὐτοῦ τόσον εἰς τὰς λεπτομερείας του ὅσον καὶ κατὰ τὸν γενικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, τὸν ἀγαπᾷ, ἐργάζεται ἐπ' αὐτοῦ. Εἰς διάφορα χωρία ὁ Πλάτων ὑπαινίσσεται τὴν θεϊαν ἐπέμβασιν, ὅπως ἐπὶ παραδ. ὅταν ἐξετάζει τὰς πιθανότητας πού ἔχει ὁ κόσμος νὰ σωθῆ ἀπ' τὴν παροῦσαν του κατάπτωσιν (Πολιτεία 499 CD).

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ τέλειος ἡγεμὼν δὲν κυβερνᾷ διὰ τοῦ νόμου, διότι οἱ νόμοι εἶνε γενικοὶ καὶ δὲν ἀφίνουν ἐλευθερίαν διὰ τὰς ποικιλίας πού παρουσιάζουν αἱ καθ' ἕκαστον περιπτώσεις· ὁ ἡγεμὼν αὐτὸς κρίνει κάθε εἰδικὴν περίπτωσιν ἀναλόγως τῆς ἀξίας της. Κυβερνᾷ διὰ τοῦ λογικοῦ καὶ ὄχι διὰ τοῦ νόμου. Ἄλλ' ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Θεὸς κυβερνᾷ διὰ τοῦ λογικοῦ· εἰάν δὲ θελήσωμεν νὰ μεταχειρισθούμεν τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης διακυβερνήσεως ὡς ἀναλογίαν διὰ τὴν θεϊαν διοίκησιν, θὰ μᾶς εἶνε δυνατόν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἀποτελεῖ τὴν σχέσιν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀτομικὸν ὡς ἀτομικόν, καὶ μ' ἂν διακυβερνησῶν τῆς φύσεως ὄχι ἐπὶ τῆ βάσει γενικῶν κανόνων, ἀλλ' ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς εἰδικὰς οὐνυθήκας πού ἐμφανίζει τὸ καθ' ἕκαστον γεγονός.

Ὁ προνοητικὸς οὗτος χαρακτῆρ τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑποστῇ κάποιον περιορισμὸν ὡς ἐκ τῆς θείας ἀδιαφορίας. Ἔχομεν τὴν θεϊαν

ἔσωτερικότητα καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν θεῖαν ὑπερβατικότητα, τὴν συ-
σχετικὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἔσωτερικὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Εἰς
τὸν μῦθον τοῦ Πολιτικοῦ ἀπαντῶμεν τὴν περίεργον ἱστορίαν περὶ
τοῦ Θεοῦ ὃ ὁποῖος διαμένει εἰς τὸν κόσμον καὶ κυβερνᾷ αὐτόν, καὶ
κατόπιν φεύγει ἀπὸ αὐτόν καὶ παύει πλέον νὰ μεριμνᾷ περὶ αὐτοῦ.
Ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται ἐκεῖ σὰν ἕνας ἰδιοκτήτης ὃ ὁποῖος κάποτε κάποτε
ἐνεργεῖ ὡς ἕνας εἰς τὸ ἔξωτερικὸν διαμένων κτηματίας. Ὅταν ὁ Θεὸς
εἶνε ἀπὼν, ὃ κόσμος ἐγκαταλείπεται εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ βαθμιαίως
καταπίπτει. Ἡ δυναδικότης αὕτη εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, ἔχει κατὰ
ταῦτα, ὡς παράλληλόν της φαινόμενον τὴν δυναδικότητα εἰς τὴν κατά-
στασιν τοῦ κόσμου. Ἡ φύσις διέρχεται διαδοχικῶς διὰ τῶν ἐναλλασ-
σομένων φάσεων τῆς ἐνεργείας συμφῶνως πρὸς γενικοὺς νόμους καὶ
τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ποικιλίας.

Εἶνε φανερόν ὅτι ἐδῶ ἔχομεν νὰ κάμωμεν μὲ ἀλληγορίας, καὶ θὰ
ἦτο πολὺ παράτολμον νὰ προβῶμεν εἰς δογματικὰς διαπιστώσεις.
Μῶλα ταῦτα ἢ ἰδέα ἐνὸς ῥυθμοῦ εἰς τὰς κοσμολογικὰς περιόδους
δὲν εἶνε ξένη εἰς τοὺς προ-σωκρατικοὺς φιλοσόφους, καὶ δὲν
ὑπάρχει κανεὶς λόγος νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἐπίστευεν
εἰς αὐτήν. Θὰ ἦτο λοιπόν, κατὰ ταῦτα, δυνατόν νὰ θεωρήσωμεν ὅτι
ἡ φύσις δὲν ἐνεργεῖ διαρκῶς συμφῶνως πρὸς γενικοὺς νόμους. Ὑπάρ-
χει μία κοσμολογικὴ περίοδος ποὺ τὴν χαρακτηρίζει ἢ ἐνυπάρχουσα
διακυβέρνησις τοῦ Θεοῦ. Τὴν περίοδον αὐτήν διαδέχεται μία ἐποχὴ
θείας ἀποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις περιπίπτει εἰς τὸν μηχανισμόν
καὶ εἰς τὴν ῥουτίαν. Οὕτω, ὅταν ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ φεύγει ἀπὸ τὴν
χώραν του, ἀφίνει εἰς τοὺς ὑπηκόους του ἐγγράφους ὁδηγίας· αἱ ὁδη-
γίαι αὗται, καθὼς γραπταί, εἶνε ἀκαμπτοὶ καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ λά-
βουν ὑπ' ὄψιν των μεταβολὰς εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας. Κατόπιν ἐπι-
στρέφει ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ἀκυρῶνει τοὺς γραπτοὺς κανόνας. Εἰς
κρισίμους περιστάσεις ἔχομεν τὴν θεῖαν ἐπέμβασιν. Οὕτω, συμπλη-
ροῦνται τελειωτικῶς ὃ κύκλος ὅταν παλινορθοῦται ἡ θεία πρόνοια καὶ
ἀρχίζει πάλιν μία περίοδος εἰς τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἐπανευρίσκει τὴν
πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ποικιλίαν της.

Πολὺ μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς σχέσεως τοῦ
Θεοῦ πρὸς τὴν δημιουργίαν ἔχει ἡ χοῆσις ποὺ κάμνει ὁ Πλάτων τῆς

ἐννοίῃς τῆς πειθοῦς. Ἡ δημιουργία εἶνε μία ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ δεχόμενου. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ δὲν εἶνε μία προᾶξις ὑλικῆς βίας, ἀλλὰ προᾶξις πειθοῦς. Τὸ δεχόμενον ἐκουσίως του συντάσσεται πρὸς τὸν θεῖον σκοπὸν· τὸ χάος ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἔλξιν τοῦ ἰδαιικοῦ. Ἡ φύσις, ὡς μία διαδικασία ποῦ ἔχει μέσα της τάξιν, εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πίεσεως ποῦ ἀρκεῖ τὸ νοητὸν ὑπόδειγμα ἐπὶ τῆς ἀναγκαιότητος — μιᾶς πίεσεως ἣ ὅποια ἀπορρέει ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν τελειότητά του. Ὁ Θεὸς δὲν καταργεῖ τὸ δεχόμενον, οὔτε ἀρχίζει νὰ κατατρέφῃ τὰς δυνάμεις του· τὰς προσηλυτίζει πρὸς τοὺς σκοποὺς του καὶ τὰς χρησιμοποιοεῖ. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν δημιουργίαν συνεργάζεται ἡ ἀναγκαιότης μετὰ τὸν Λόγον. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἡ παιδὼ χρησιμεύει ὡς μεσάζων διὰ τὴν θεῖαν διακυβέρνησιν. Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ὅπως ὁ φιλόσοφος— βασιλεὺς ὅμι σὺν ἑναυς τύραννος. Ἡ διοίκησις του συντελεῖται τῇ συναινέσει τῶν διοικουμένων. Ἡ ἀναγκαιότης πείθεται ἐκουσίως ὑπὸ τοῦ Λόγου. Ἐκτὸς τούτου ὁ Θεὸς περιορίζει τὸν ἑαυτὸν του ὅσον ἀφορᾷ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς τύχης τῶν ψυχῶν. Καθορίζει δι' αὐτὰς ἕνα γενικὸν ὑπόδειγμα· ἡ μορφή ὅμως τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτηῖρος κάθε μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς τῆς ψυχῆς (Νόμοι 904C). Ἡ ἀντίληψις τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ Θεοῦ εὑρίσκεται εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἣ ὅπ. ἰα εἶνε ὡς ὑπόδειγμα τὸν παντοδύναμον δεσπότην. Διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ Θεὸς δὲν εἶνε παντοδύναμος· οὔτε καὶ μεταχειρίζεται βίαν ἔναντι τοῦ κόσμου· ὁ Θεὸς εἶνε ἠθικὴ δύναμις.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν διακυβέρνησιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὁ Πλάτων ἐπιμένει ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ δύο σημείων. Πρῶτον, δὲν παραδέχεται τὴν δημοκρατικὴν ἰσότητα καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκην μιᾶς ἱεραρχικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας. Δεύτερον ἀποκρούει τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν διοικουμένων ἀπὸ μέρους τῶν διοικούντων καὶ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ κυβερνῶντες πρέπει νὰ σέβωνται καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς κυβερνωμένους. Ἡ ἀναλογία ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου κυβερνήτου εἰς τὸν Θεὸν δὲν θὰ ἐνεῖχε καμμίαν ὑπερβολήν. Ὁ Θεὸς εἶνε ἀγαθὸς καὶ σέβεται τὸ δημιούργημα.

Τὴν ἀναλογίαν αὐτὴν πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μᾶς εἶνε δυνατὸν νὰ τὴν ὠθήσωμεν ἀκόμη περαιτέρω. Τὴν ἐν-

νοϊαν τῆς πειθοῦς τὴν εὐρίσκομεν διάχυτον εἰς ὅλας τὰς σκέψεις τοῦ Πλάτωνος, ὅχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοσμολογίαν ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν παιδείαν καὶ ἀγωγήν, τὴν πολιτικὴν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἰατρικὴν περίθλασιν. Ὁ σοφὸς νομοθέτης δὲν ἔχει κατὰ νοῦν νὰ ἐπιβάλη ἐπὶ τοῦ κοινοῦ νόμους διὰ τῆς ἀπλῆς ἐκδηλώσεως τῆς θελήσεως του· τοὺς εἰσάγει μὲ μίαν προεισαγωγικὴν ἔκθεσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐξηγεῖ τοὺς λόγους ποὺ καθιστοῦν ἀναγκαίους τοὺς νόμους καὶ οὕτω πείθει τὸ κοινὸν περὶ τοῦ δικαίου αὐτῶν. Ὁ φρόνιμος διδάσκαλος βασίζεται ἐπὶ τῆς πειθοῦς (Πολιτεία 548 B). Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τοῦ ἰατροῦ πρὸς τὸν ἀσθενῆ θὰ παραθέσωμεν αὐτολεξεί τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Πλάτωνος: «θὰ ἔχεις παρατηρήσει ἐπίσης ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἀσθενεῖς εἰς τὰς πόλεις περιλαμβάνουν τόσον δούλους ὅσον καὶ ἐλευθέρους ἀνθρώπους, τοὺς δούλους περιποιοῦνται συνήθως δοῦλοι ἰατροί, οἱ ὅποιοι ἢ περιέρχονται τὴν πόλιν ἢ περιμένουν εἰς ἰατρεία· κανεὶς ἐκ τῶν ἰατρῶν τούτων οὔτε δίδει οὔτε ζητεῖ καμμίαν περιγραφὴν τῶν διαφόρων νοσημάτων τῶν διαφόρων ὑπηρέτων, ἀλλὰ διαγράφει δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τὴν θεραπείαν ποὺ θεωρεῖ αὐτὸς κατάλληλον ἐκ τῆς πείρας του, ὡς νὰ εἶχεν ἀκριβεστάτην γνῶσιν τῶν ἀσθενειῶν των καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ἐνὸς τυράννου· κατόπιν ἀναπηδᾷ καὶ τρέχει πρὸς ἄλλον ἀσθενοῦντα ὑπηρέτην, καὶ ἐλαφρόνει οὕτω τὸ ἔργον τοῦ κυρίου του εἰς τὴν φροντίδα του περὶ τῶν ἀσθενῶν. Ὁ ἐλεύθερος, τοῦναντίον, ἰατρὸς ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὸ νὰ ἐπισκέπτεται καὶ νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀσθενείας τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐξετάζει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν φύσιν· ὁμιλεῖ μὲ τὸν ἴδιον τὸν ἀσθενῆ καὶ μὲ τοὺς φίλους του· οὕτω συγχρόνως καὶ ὁ ἴδιος μανθάνει τι ἀπὸ τοὺς ἀσθενοῦντας καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών του διδάσκει αὐτούς· καὶ δὲν ἐπιτάσσει εἰς αὐτοὺς ἴποτε πρὶν λάβῃ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἀσθενοῦντος, καὶ μόνον τότε, ἀφοῦ θὰ ἔχει ἐξασφαλίσῃ διὰ τῆς πειθοῦς τὴν πλήρη ὑπακοὴν τοῦ ἀσθενοῦς, συμπληροῖ τὸ ἔργον του εἰς τὸ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑγείαν τούτου» (Νόμοι 720 CD). Ὁ ἰατρὸς ἐξασφαλίζει, κατὰ ταῦτα, τὴν ὑπακοὴν τοῦ ἀσθενοῦς διὰ τῆς πειθοῦς· καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ ἀναγκαιότης ὑποτάσσεται ἐκουσίως εἰς τὴν θεϊαν ἐπιταγὴν.